

9. Psychology of social situations / Comp. And the general editorship of N.V. Grishinov. - SPb. : Peter, 2001. - 416 pp., Ill. - (A series of "Reader on psychology").

10. Contor N. Perceptions of Situations: Situations Prototypes and Person-Situation Prototypes // Toward a Psychology of Situations: An Interpersonal Perspective / Ed. D. Magnusson. - Hillsdale, 1981. - P. 230-244.

11. Magnusson D. (University of Stockholm) Wanted: A Psychology of Situations // Toward a Psychology of Situations: An Interpersonal Perspective. - New Jersey: Hillsdale, 1981. - P. 13-21.

Dyatchenko D.A.

"PERSONAL" AND "SITUATIVE" IN DETERMINATION OF PERSONAL BEHAVIOR IN REAL AND POTENTIAL RISK SITUATIONS

The article deals with the study of the phenomenon of "personal" and "situational" in human behavior in situations of real and potential danger. Different views on the personal and situational determinants of behavior are considered. The general criteria for explaining human behavior from the standpoint of "personal" and situational are revealed. The relationship between the individual and the situation is established. The system of factors of personality security and factors of psychological readiness for safe behavior have been formed. The socio-psychological factors that pop up on dangerous behavior are analyzed.

Throughout the life of each person makes many actions that can be said that they occurred under the influence of certain circumstances that determine the situational nature. Also in the behavior of any person can be traced its personality features, which also imprints on the behavior in a given situation. Thus, we can say that "personal" and "situational" - two determinants of behavior. The question is to identify the dominant factor in human behavior in situations of real and potential danger.

Key words: *personality, behavior, danger.*

Дятченко Діана Олександрівна – аспірант кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Северодонецьк.

УДК 159.92

Заболотна О.С.

ВНУТРІШНЬОСОБИСТІСНА КОНГРУЕНТІСТЬ ЯК КРИТЕРІЙ ПРИЙНЯТТЯ СЕБЕ

В статті аналізується співвідношення образів Я-ідеальне і Я-реальне і їх ролі в психологічному функціонуванні людини є одними з основних питань у вивченні Я-концепції особистості. Продемонстровано, що у сучасних студентів серед найвищих показників Я-реального переважає альтруїстичний тип, серед найвищих показників Я-ідеального у більшості досліджуємих представлений авторитарний і відповідальний–великодушний тип. Розглядується суперечність між Я-реальним і Я-ідеальним, як елемент самоконтролю, мотиваційної спрямованості на досягнення власних ідеалів і цілей, ознака психологічної зрілості та розвитку особистості. Встановлено розбіжності у внутрішньоособистісній конгруентності індивідів в віці ранньої дорослості. Розподіл за статтю продемонстрував, більшість хлопців-юнаків мають високу міру самоприйняття, що може свідчити про завищену самооцінку, недостатню

рефлексію, що привела їх до неоплаченої ідентичності. Продемонстровано розбіжності у Я-реальному та Я-ідеальному у дівчат свідчать про виражений внутрішньоособистісний конфлікт, як один з чинників усвідомлення свого «Я», як умову для самовдосконалення і пошуку власної ідентичності.

Ключові слова: ідентичність, Я-реальне і Я-ідеальне, конгруентність, саморевідомість, самоприйняття.

Постановка проблеми. Вчені вважали, що сильні відмінності між поточною "робочою Я-концепцією" і "можливим Я" є джерелом тривожних або депресивних станів [3]. Так, згідно К. Хорні, велика розбіжність між "реальним і ідеальним Я" нерідко веде до депресії, обумовленої недосяжністю ідеалу. М. Розенберг розглядає неузгодженість між Я-реальним і Я-ідеальним, як джерело серйозних внутрішньоособистісних конфліктів, що переростають в стреси, які призводять до тяжких наслідків, таким як невроз. Рівень відмінностей між Я-реальним і Я-ідеальним характеризує рівень конгруентності особистості. Якщо рівень конгруентності великий з деякими розбіжностями, то це є двигуном особистісного розвитку. Високий рівень неузгодженості, як правило стає причиною розвитку психічних захворювань. Узгодження між Я-реальним і Я-ідеальним породжують почуття пригноблення і почуття зайвих тривог. Ми розглядаємо розбіжності між Я-реальним і Я-ідеальним, як критерій прийняття себе.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Самосвідомість (Я-концепція) дослідники визначають як здатність людини усвідомити саму себе, своє «Я», свої потреби, інтереси, цінності, своє буття і його сенс, власну поведінку й переживання тощо. [6]. В структуру самосвідомості входять когнітивний компонент(самопізнання), емоційно-ціннісний(самоствалення) і конативний(саморегуляція). Перший забезпечує суб'єкта пізнання фактами, що характеризують власне Я. Другий - забезпечує ставлення до себе, що породжує відповідні почуття та емоції. Третій - актуалізує мотиваційний потенціал Я - концепції. Структурними складовими Я-концепції є різновиди Я-образів: реальне Я, ідеальне Я, динамічне Я, етнічне Я, фантастичне Я, соціальне, або дзеркальне, Я та ін. [2].

К. Хорні виокремлює актуальне, або емпіричне «Я» від ідеалізованого «Я», з одного боку, і реального «Я» – з іншого. Актуальне «Я» – всеохоплююче поняття для всього того, чим є людина в певний час: для її тіла й душі, здоров'я чи невротичності. Реальне «Я» – те, що має на увазі суб'єкт, коли говорить, що хоче знати себе, тобто хоче знати, яким він є. Ідеалізоване «Я» – це те, чим суб'єкт є у своїй ірраціональній уяві або чим повинен бути згідно з диктатом невротичної гордості.

Г. Олпорт вважає, що результатом самоусвідомлення є образ «Я», що може виступати як Я-реальне (теперішнє), Я-ідеальне (бажане), Я-перспективне (майбутнє). На думку вченого, Я - майбутнє є досяжним, а Я - ідеальне відображає цілі, які індивід пов'язує із власним майбутнім, але може бути недосяжним.

І.С.Попович також вважає, що образ «Я» може виступати як Я-реальне (теперішнє), Я-ідеальне (бажане), Я-перспективне (майбутнє), до якого особистість прагне дотягнутися, на відміну від Я-ідеального, що може бути недосяжним[4]. На думку вченого, Я-концепція особистості, образ «Я», «Я»- реальне, «Я» -ідеальне та багато інших чинників (смысловиттєві та ціннісні орієнтації; потребово-мотиваційна сфера особистості, потяги, наміри, бажання; імажінативна сфера особистості; індивідуально-психологічні особливості особистості; рефлексія, ідентифікація, стереотипія особистості) впливають на конструювання моделі очікуваного майбутнього особистості[4]. Образ Я-

ідеальне бере участь в цілеутворенні, визначаючи ближні і далекі цілі індивіда, спонукає до певної діяльності, забороняє ті або інші вчинки, впливає на розвиток тих або інших якостей і, отже, розвиток особистості в цілому. І.Кон розрізняє Я–реальне і Я–ідеальне і вважає нормальним їх розбіжність, яка є необхідною умовою цілеспрямованного виховання.

Е. Еріксон розглядав проблематику Я-концепції у контексті «єго-ідентичності» особистості, що розуміється як виникаючий на біологічній основі продукт визначеної культури. Вчений зазначав, що ідентичність індивіда ґрунтується на відчутті тотожності собі і безперервності власного існування у часі та просторі, а також на усвідомленні, що це визнається іншими [8, с.58-59]. М.А. Чапа, також вважає, що ідентичність індивіда базується на відчутті тотожності самому собі й безперервності свого існування, а також на усвідомленні того факту, що власні тотожність і безперервність визнаються оточенням [7]. Е. Еріксон відмічав, що у процесі формування ідентичності людини, «Его» забезпечує виокремлення значущих ідентифікацій у дитинстві та інтеграцію образів «Я» [8, с.219]. Мати ідентичність - значить, по-перше, відчувати себе, своє буття як особистості незмінним, незалежно від зміни ситуації, ролі, самосприйняття, по-друге, це означає, що минуле, сьогодення і майбутнє переживаються як єдине ціле, по-третє, це означає, що людина відчуває зв'язок між власною безперервністю та визнанням цієї безперервності іншими людьми. І. Галецька пише, що ідентичність ґрунтується на когнітивних матрицях і виявляється в Я –концепції, відчутті єго-ідентичності, самооцінці і самоактуалізації. Окрім того, критеріями властивостей ідентичності можна вважати прийняття себе та прийняття інших, а також прийняття відповідальності за своє життя. Дж.Марсія вважав, що в процесі формування ідентичності (образа-Я) виділяється чотири її статуси, залежно від міри самопізнання індивіда: досягнута ідентичність (встановлена після пошуку і вивчення себе), ідентифікаційний мораторій (в період кризи ідентичності), неоплачена ідентичність (прийняття ідентичності іншого без процесу самопізнання) і дифузна ідентичність (позбавлена якої-небудь ідентичності або зобов'язань перед ким-небудь) [9].

Мета статті – вивчення рівня конгруентності між Я-реальним і Я-ідеальним, як критерій прийняття себе.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Я-концепція, на думку Р. Бернса, визначається тим, що собою уявляє індивід, тим, що він про себе думає, як дивиться на свою діяльну базу і можливості розвитку в майбутньому [1]. Вчений зазначає, що терміни «Я-концепція» та «образ Я» часто вживаються у науковій літературі як синоніми, але вони не є тотожними: термін «образ Я» недостатньо передає динамічний та оцінний характер уявлень людини про себе і використовується Р. Бернсом тільки для позначення когнітивної складової Я-концепції. До образу «Я» можуть належати будь-які статусні, рольові, психологічні характеристики індивіда, опис його життєвих цілей, або речей чи власності, які він визначає «своїми»[1].

Оскільки, образ "Я - реального ", і "Я - Ідеального" є невід'ємною частиною структури цілісного "Я", то згідно Л.М.Собчик [5] діагностика міжособистісних стосунків є зручним методом для вивчення внутрішньоособистісної конгруентності індивіда. В дослідженні ми застосовували модифікований варіант інтерперсональної діагностики Т. Лірі (ДМВ, Л.М. Собчик). У якості досліджуваних були обрані студенти віком від 18 до 21 року, які навчаються у ОНУ імені І. І. Мечникова на факультетах історії, програмування та механіки. Кількість досліджуваних складає 80 студентів. Результати отримані нами дані представлені на рис. 1.

Проведення методики ДМВ показало, що в Я-реальному у 28% досліджуваних представлений відповідальний - великодушний тип, у 20% досліджуваних представлений

владний-лідуючий тип, у 15% - недовірливий –скептичний, 13%. покірний - сором'язливий, у 7% досліджуваних виявлений незалежний - домінуючий і прямолінійний - агресивний типи, у 6% домінує «співпрацюючий - конвенціональний» тип особистісних відношень і у 4% «залежний – слухняний». Як ми бачимо з рисунку 1, серед найвищих показників Я-реального переважає відповідальний - великодушний тобто альтруїстичний тип. Ці індивіди часто приносять у жертву свої інтереси, прагнуть допомогти і співчувати усім, бувають нав'язливі у своїй допомозі і занадто активними по відношенню до оточуючих, приймають на себе відповідальність за інших. У більшості досліджуваних виражені високі показники, які можна віднести до крайньої норми поведінки.

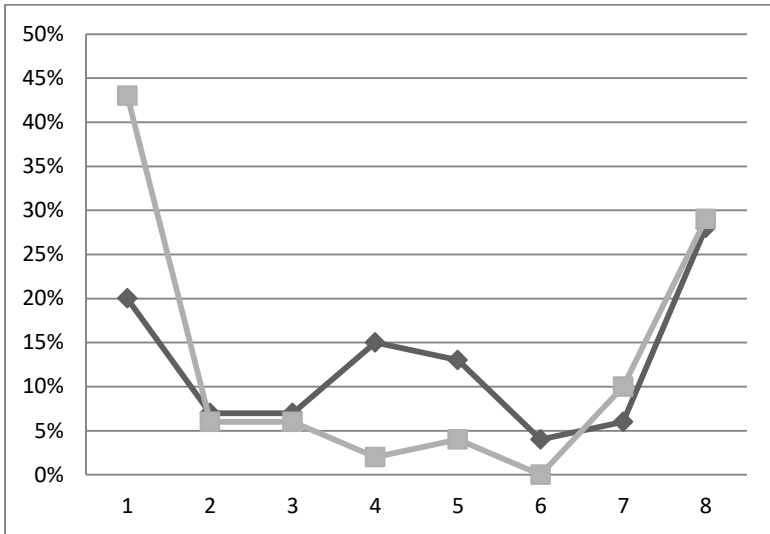

Рис.1. Співвідношення показників Я-реального і Я-ідеального

Примітка: 1.Владний – лідуючий, 2.Незалежний-домінуючий, 3. Прямолінійний – агресивний, 4. Недовірливий - скептичний, 5. Покірний - сором'язливий 6. Залежний-слухняний, 7.Співпрацюючий-конвенціональний 8. Відповідальний - великодушний.

Згідно Л.М. Собчик, в нормі зазвичай не спостерігаються значні розбіжності між "Я" актуальним і "Я" ідеальним. Для цього до раніше приведеної інструкції ми додали таку фразу: "Опишіть за допомогою тих же характеристик "ідеал" Вашого "Я". При цьому не забудьте включити і ті властивості, які Ви маєте, якщо вони не суперечать Вашому уявленню про "ідеал"". Отримані дані піддалися методам математичної статистики.

Серед найвищих показників Я-ідеального, що представлені на рис.1 – владний – лідуючий (авторитарний) тип представлений у 43% досліджуваних. Цьому типу у крайніх варіантах норми притамані диктаторські, властні, деспотичні риси характеру. Це

тип сильної особистості, яка лідирує у всіх видах групової діяльності. На другому місці у 29% досліджуваних в Я-ідеальному розташований відповідальний – великодушний тип.

Найбільша розбіжність спостерігається у 1 октанті, що характеризує владний – лідируючий тип. Молоді люди, що мають крайні норми поведінки, прагнуть до більшої влади в ідеальному уявленні себе. Цікавість становить 4 та 5 октанти, які складають відповідно типи: недовірливий - скептичний та покірний - сором'язливий. Перший характеризує реалістичність бази суджень і вчинків, скептицизм і неконформність, а другий - скромність, соромливість, схильність брати на себе чужі обов'язки. За результатами нашого дослідження юнаки прагнуть зменшити ці свої риси. На нашу думку, зменшення власної сором'язливості, скромності має адаптивний характер, можливо зменшення реалістичності суджень має такий же приспособительний характер.

Розподіл за статтю продемонстрував, що більшість хлопців (71%) мають високу міру самоприйняття: вони задоволені своїми особистісними рисами, практично не мають розбіжностей між реальним та ідеальним уявленням про себе. Це може свідчити про завищену самооцінку, недостатню рефлексію, що привела їх до неоплаченої ідентичності. Мова про пережиту кризу ідентичності з формуванням особистісної(зрілої) ідентичності не йде враховуючи результати попередніх досліджень щодо розбіжності цілей і нереалістичність прогнозування життєвого шляху.

Розбіжності у внутрішньоособистісній конгруентності спостерігаються тільки у 29% хлопців. Найбільшу суттєву розбіжність між Я-реальним та Я-ідеальним на рівні $p \leq 0,05$ представлені у типів: владний – лідируючий, недовірливий - скептичний та залежний-слухняний В ідеальному уявленні такі риси характеру як агресивність, підозрілість та залежність молоді люди прагнуть зменшити. Вони усвідомлюють, що це може їм завдати у пристосуванні до довкілля, у розвитку своїх можливостей і потреб, у розширенні потенціалу повноцінної життєдіяльності.

Дослідження щодо розбіжностей у Я-реальному та Я-ідеальному у дівчат показало, що розбіжності становлять 84%. Усі вісім типів, що досліджуються мають розбіжності. По більшості типам розбіжність виявлена на рівні $p \leq 0,01$ (владний – лідируючий, незалежний - домінуючий, прамолінейний – агресивний, покірний - сором'язливий, співпрацюючий -конвенціальний), на рівні $p \leq 0,05$ розбіжності встановлені за типами: недовірливий - скептичний, залежний-слухняний, відповідальний -великодушний.

Ми вважаємо, що отримані нами результати у дівчин відображують виражений внутрішньоособистісний конфлікт, як один з чинників усвідомлення свого «Я» (В. С. Мерлін), як умову для самовдосконалення. В ідеальному уявленні себе дівчата хотіли б збільшити авторитарність, домінування, егоїстичність. Як не парадоксально, альтруїстична риса характеру теж потрапляє у цей список. На нашу думку, це пов'язано із суперечливим характером дівчат. Вони не можуть вирішити, що важливіше: допомагати комусь безкорисно чи проявляти егоїстичність і не втручатись у справи інших. Дівчата ще не довіряють повністю оточуючим, є більш обережними. Саме недовіра до оточуючих спричиняє прояви агресії. Це ніби самозахист. Залежність і підкореність комусь є теж досить розповсюдженою ознакою в силу саме юнацького віку. Цікавість становить дружельюбність, як риса характеру. Її рівень дівчата теж прагнуть зменшити. У період юнацтва вони вирішують ким хочуть бути, де працювати, обирають коханих, а дружба для них відходить на другий план. Так, оскільки по всім октантам є розбіжності, це може свідчити про наближення або переживання кризи ідентичності. З іншого боку - дівчата схильні більше до рефлексії. Розбіжності між Я-реальним та Я-

ідеальним по кожній рисі характеру ми розглядаємо, у деякій мірі, як ознаку стану мораторію за Дж.Марсія та соціальної дезадаптації.

На нашу думку, такі розбіжності між хлопцями та дівчатами можуть свідчити про гетерохронність їх екзистенційного розвитку.

Висновки. У сучасних студентів серед найвищих показників Я-реального переважає альтруїстичний тип. Серед найвищих показників Я-ідеального у 43% досліджуваних представлений авторитарний тип, на другому місці - відповідальний – великодушний тип (29%). Розподіл за статтю продемонстрував, більшість хлопців-юнаків (71%) мають високу міру самоприйняття, що може свідчити про завищену самооцінку, недостатню рефлексію, що привела їх до неоплаченої ідентичності. Дослідження щодо розбіжностей у Я-реальному та Я-ідеальному у дівчат показало, що розбіжності представлені у 84% досліджуваних, що свідчить про неприйняття себе, виражений внутрішньоособистісний конфлікт, як один з чинників усвідомлення свого «Я», як умову для самовдосконалення і для пошуку власної ідентичності.

Література

1. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание / Р. Бернс – М. : Прогресс, 1986. – 422 с.
2. Гнатенко П. І. Український національний характер / П. І. Гнатенко. — К., 1997. — 140 с., с. 45–56.
3. Маркус Х. Нуріус П. Електороний ресурс/ Режим доступа :lc.kubagro.ru/aidos/aidos08_Napriev/Glava1.htm.
4. Попович І.С.<http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/123456789/3282/1/14.pdf>
5. Собчик Л.Н. Електороний ресурс/ Режим доступа <http://psy.1september.ru/article.php?ID=200300509>.
6. Струніна В. М. Етносоціальні установки студентської молоді у структурі міжособистісної взаємодії: дис... канд. психол. наук: 19.00.05 / Струніна Вікторія Миколаївна; Східноукраїнський національний ун-т ім. Володимира Даля. – Луганськ, 2007. – с. 14
7. Чапа М. А. Етнопсихологічний вимір цивілізаційного поступу: монографія / АПН України, Інститут психології імені Г. С. Костюка. – К.: Педагогічна думка, 2008. – 104 с.
8. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис. Пер. с англ. – М.: Флинта, 2006. (Серия: Библиотека зарубежной психологии). – 342 с.
9. *Marcia J.E.* Identity in adolescence // Adelson J. (ed.) Handbook of adolescent psychology. N.Y.: John Wiley, 1980.

Транслітерація

1. Berns R. Razvytye Ya-kontseptsyy u vospytanye / R. Berns – М. : Prohress, 1986. – 422 с.
2. Hnatenko P. I. Ukrainskiy natsionalnyi kharakter / P. I. Hnatenko. — К., 1997. — 140 s., s. 45–56.
3. Markus Kh. Nurius P. Elektoronyi resurs/ Rezhym dostupa :lc.kubagro.ru/aidos/aidos08_Napriev/Glava1.htm.
4. Popovych I.S.<http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/123456789/3282/1/14.pdf>
5. Sobchik L.N. Elektoronyi resurs/ Rezhym dostupa <http://psy.1september.ru/article.php?ID=200300509>.

6. Strunina V. M. Etnosotsialni ustanovky studentskoi molodi u strukturі mizhosobystisnoi vzaïemodii: dys... kand. psykhol. nauk: 19.00.05 / Strunina Viktoriia Mykolaivna; Skhidnoukrainskyi natsionalnyi un-t im. Volodymyra Dalia. – Luhansk, 2007. – s. 14

7. Chepa M. A. Etnopsykholohichni vymir tsyvilizatsiinoho postupu: monohrafiia / APN Ukrainy, Instytut psykholohii imeni H. S. Kostiuka. – K.: Pedahohichna dumka, 2008. – 104 s.

8. Эриксон Э. Yдентычност: yност y kryzys. Per. s anhl. – M.: Flynta, 2006. (Seryia: Byblyoteka zarubezhnoi psykholohyy). – 342 s.

9. Marcia J.E. Identity in adolescence // Adelson J. (ed.) Handbook of adolescent psychology. N.Y.: John Wiley, 1980.

Zabolotna O.S.

INTRA-PERSONAL CONGRUENCE AS A CRITERION FOR SELF-ACCEPTANCE

The article analyzes the ratio of the images of I-ideal and I-real and their role in the psychological functioning of a person. It has been demonstrated that the highest I-real indicators prevails the altruistic type among modern students, and authoritarian and responsible - the generous type is presented among the highest I-ideal indicators among the majority of the examinees. The contradiction between I-real and I-ideal was considered, as an element of self-control, motivational focus on achieving one's own ideals and goals, a sign of psychological maturity and self-acceptance. Differences in the intrapersonal congruence of individuals at the age of early adulthood have been established. Distribution by sex showed that the majority of young men have a high degree of self-acceptance, which may indicate an excessive self-esteem, insufficient reflection, which led them to an unpaid identity. Speech about the experienced identity crisis with the formation of a personal (mature) identity is not being taken into account, considering the results of the disagreement of goals and the illusory nature of life path predictions. The differences in the I-real and I-ideal among young women are demonstrated, which indicates a pronounced intrapersonal conflict as one of the factors of one's "I" awareness as a condition for self-improvement and search for one's own identity.

Key words: I-real and I-ideal identity, congruence, self-consciousness, self-acceptance

Заболотна Олена Степанівна – аспірант кафедри загальної психології і психології розвитку особистості Одеського національного університету імені І.І. Мечникова.

УДК 159.9 : 615.851

**Завацька Н.Є., Ващенко І.В., Журба А.М., Завацький В.Ю.,
Жалковський І.В., Кочубей І.В., Яцура А.Є.**

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА МОЛОДІ ПРИ АДАПТАЦІЙНИХ РОЗЛАДАХ ТА ВІДХИЛЕННЯХ У ПОВЕДІНЦІ

В статті виокремлено системоутворюючі соціально-психологічні чинники ПТСР у молоді та розроблена структурна модель їх диференціації з урахуванням ступеня (низького, вираженого, глобального) та типу (активно-захисного, пасивно-захисного, дисгармонійного) проявів таких розладів.